

פרשת "האזינו" - בין זיכרון לשכחה - בראש השנה: "ביום הזכרון הזה".

ד"ר זאב פרידמן – מנכ"ל המרכז הישראלי לאפטרופסות

פרשתנו היא פרק הסיכום בסיליבוס, של סמינר ההכשרה של בני ישראל לקראת כניסתם לארץ. משה נושא נאום דרמטי, בהציגו לעם ישראל, את המודל של בין זיכרון לשכחה. כאילו משה רוצה לומר לבני ישראל, אחרי כל מה ששמעתם, למדתם ותרגלתם בסמינר ההכנה שהתנהל לאורך ספר דברים, לקראת כניסתכם לארץ ואני שם כבר לא אהיה אתכם, הבה נסכם וננתח את כל התהליך של מסע המדבר בין מצרים לארץ ישראל, ובואו ננתח עקב בצד אגודל, את המודל שבין זיכרון לשכחה, שהוא אבן היסוד והתשתית, לאופי מערכת היחסים שלכם בהמשך, עם הקב"ה. לא מקרה הוא שפרשתנו סמוכה לראש השנה, שהוא יום הזיכרון- "אתה זוכר מעשה עולם... כי אין שכחה לפני כסא כבודך" (מוסף לרה"ש).

משה משתמש בנאומו זה בניגוד לנאומיו הקודמים בסמינר ההכנה, בכלי של שירה, שפונה לרגש ולא רק לשכל : " וַיָּבֹא מֹשֶׁה, וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם: הוּא, וְהוֹשִׁיעַ בֶּן-נּוּן " (לב', מד'). החיבור לרגש הוא בעל השפעה גדולה על האדם.

משה מגייס אליו בנאומו, שני עדים : את השמים ואת הארץ, שכן , על פי שני עדים יקום דבר :

" הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם, וְאֲדַבְּרָה; וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ, אִמְרֵי-פִי " . (לב', א').

משה בנאומו זה שיש בו מתודולוגיה של תחכים ולימוד, מציג לעם ישראל תיזה, שבמרכזה מוצג מודל בשני צירי רצף, של מטוטלת בין זיכרון לשכחה :

1. רצף הציר החיובי : זיכרון < הכרת הטוב < הכרת תודה.

2. רצף הציר השלילי : שכחה < השכחה (מלשון: להשכיח) < בגידה.

הבה נדגים את המודל על שני ציריו, כפי שמשתקף בפרשה, בשירת "האזינו" המופלאה.

רצף הציר החיובי : זיכרון < הכרת הטוב < הכרת תודה:

בציר זה, הרצף הוא בנתיב של התפתחות חיובית. קיימת הנכחה של הזיכרון המתאר מעשים טובים שהקב"ה עשה לבני ישראל. כתוצאה מהזיכרון הטוב, יודע העם להכיר בטוב. אך אינו מסתפק רק בהכרת הטוב כמצב צבירה פסיבי ותודעתי, אלא העם יודע באופן אקטיבי להכיר תודה ומודה באופן מעשי לקב"ה ולמשה שליחו על הטוב שנעשה.

הזיכרון, כיצד? – " זָכַר יְמוֹת עוֹלָם, בֵּינו שְׁנוֹת דָּר-וָדָר; שָׁאַל אֲבִיךָ וַיַּגִּדְךָ, זְקֵנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לְךָ. בְּהִנָּחַל עָלֶיךָ גוֹיִם, בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אֲדָם; וַיִּצַּב גְּבֻלַת עַמִּים, לְמַסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כִּי חָלַק ד', עַמּוֹ: יַעֲקֹב, חֵבֶל נִחְלָתוֹ. מִמְצָאָהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר, וּבְתַחֲוֵי יַלְל יִשְׁמֹן; וַיִּסְבְּבֶנְהוּ, וַיּוֹנְנֶהוּ יִצְרָאֵל, כְּאִישׁוֹן עֵינָו. כְּנֶשֶׁר יַעִיר קֶנֶו, עַל-גּוֹזְלָיו יִרְחַף; וַיִּפְרֹשׂ כַּנְּפָיו וַיִּקְחֶהוּ, וַיִּשְׂאֶהוּ עַל-אֲבָרְתוֹ. ד', בְּדָד יִנְחֶנּוּ; וְאִין עַמּוֹ, אֵל נָכַר. יִרְפְּבֶהוּ עַל בְּמוֹתַי (בְּמִתִּי) אֶרֶץ, וַיֹּאכַל תְּנוּבַת שְׂדֵי וַיִּנְקְהוּ דָבַשׁ מִסְּלַע, וַשְּׁמֹן מִחֲלָמִישׁ צוּר " (לב', ז'-יג').

הזיכרון משמש כעוגן מרכזי בקהילת הזיכרון של עם ישראל. הזיכרון הוא ערך מכונן בקיומו של עם ישראל ובשימור זהותו, לאורך ההיסטוריה. הזיכרון הוא הגורם המניע להכרת הטוב ולהכרת התודה של עם ישראל לקב"ה. **בהכרת הטוב והתודה**, גומל עם ישראל לקב"ה, כמו בן המודה לאביו, שעמל בגידולו והתפתחותו לאורך שנים. כפי שמבטא זאת משה בפרשתנו: **" הַלְד', תִּגְמְלוּ זֹאת הֲלוֹא הוּא אֲבִיךָ קִנְךָ, הוּא עֲשֶׂךָ וַיִּכְנְנְךָ " . (לב', ו').** כלומר, אם קיימת הנכחת הזיכרון, הרי הכרת הטוב מתבקשת.

הכרת הטוב והתודה, התפתחה בימינו למדע של ממש המעוגן במחקרים רבים, מבית מדרשה של הפסיכולוגיה החיובית. מחקר שהחל ב2009 במבצע "עופרת יצוקה" ונמשך ב2012 בישראל, על ידי החוקרים: פרופ' אורן קפלן, ושות' ושפורסם ב2015 ב The Journal of Positive Psychology, בדק את ההשפעה של התכונה וההתנהגות, של הכרת הטוב והתודה, על תסמינים של תגובות דחק של פוסט טראומה, בקרב תלמידי כתות ז'יב, בדרום הארץ,

שנחשפו למתקפות של טילים מהחמאס. תוצאות המחקר היו חד משמעיות: תלמידים בעלי נטייה להכרת תודה, כלומר אלו שחשו לפני התקפת הטיילים רמת הכרת תודה גבוהה כלפי אחרים ועל מה שיש להם בחיים, סבלו פחות מתסמינים פוסט טראומטיים לאחר ההתקפה. ילדים אלו מאופיינים כבעלי חוסן ועמידות בהתמודדות עם מצבי חירום ומשבר כדוגמת נפילת טילים.

מחקרים אחרים במדע הכרת הטוב והתודה, מצאו, שפיתוח רגש הכרת הטוב, משפר את הבריאות הגופנית ואת החיסון בפני מחלות. רגש ההודיה מפחית רגשות מכאיבים כגון, טינה, תסכול וחרטה ואת ההסתברות לדיכאון. הכרת הטוב והתודה מסייעת להימנע מתגובת יתר, לחוויות שליליות בדמות שאיפת נקם. גם מסייעת לשינה טובה יותר ומעודדת את הכרת הערך העצמי. מצמצמת את הסיכויים שאדם יקנא בזולתו על הישגיו והצלחותיו. לאנשים מכירי טוב, יש מערכות יחסים מוצלחות יותר.

כמה טוב לנו להיות בצד של אלו שחושבים חיובי. יודעים לראות גם את חצי הכוס המלאה. שומרים בזיכרוננו את הטוב שמישהו עשה לנו ויודעים להכיר בטוב ולהגיד תודה. כמה טוב עושה לנו, כאשר אנו זוכים למילה טובה, למשוב חיובי, להכרת תודה, של מישהו שעשינו לו טוב. **אין אדם בעולם, שאיננו אוהב לקבל מילה טובה של תודה והכרת הטוב.** אנו יודעים לספר, כיצד המורה אמרה לנו מילה טובה, או כיצד הבוס אמר עלינו משהו טוב, או כיצד מישהו אמר עלינו דברים טובים ויודע להכיר טוב ולהגיד תודה. אנו כבני אנוש, זקוקים ומצפים להכרת הטוב ותודה על מה שעשו לנו. אנו לא אחת מאוכזבים ממישהו, שעשינו לו טובה והוא אף לא יודע להכיר הטוב, במילה אחת: **תודה.** איננו מצפים לתמורה או לתגמול כספי, אלא למילה אחת בלבד: **תודה.** כמה כיף לנו להיות במחיצת אנשים שמייצרים סביבנו, סביבה עם אנרגיות חיוביות, שיש בה גם הכרת הטוב והתודה. זהו רגש אנושי. **היהדות מקדשת את ערך הכרת הטוב והתודה**, בברכת **"מודים אנחנו לך"**, כאשר המתפללים נוטלים חלק פעיל "במודים דרבנן". זו הברכה היחידה בתפילת שמונה עשרה בחזרת שליח הציבור, שהקהל אינו מסתפק בה באמירת אמן. **הרב אליהו שפירא (1660-1712)**, בספרו **"אליהו רבה"**, מסביר שאמירת תודה היא דבר שאי אפשר להשאיר לאחרים לעשות בשמנו. **התודה צריכה לבוא ישירות מאתנו.**

נשיא ארה"ב אברהם לינקולן, 3 באוקטובר 1863, בעיצומה של מלחמת האזרחים, פרסם הודעה על הפיכת חג ההודיה לחג לאומי. בדבריו על הכרת הטוב והתודה לאל, אמר הנשיא: **"הם מתת חסדו של האל הנעלה מכל עליון, אשר בחמת זעמו על חטאינו משפיע עלינו מרחמי...אני מזמין אפוא את עמיתיי האזרחים בכל חלקי ארצות הברית...לייחד ולשמור את יום החמישי האחרון של נובמבר הקרוב, כיום של הודיה ושבח למיטיבנו, אבינו שבשמים"**. אני זוכר בשליחותי בת 3 השנים בארה"ב עם משפחתי, כיצד יום חמישי בשבוע האחרון של חודש נובמבר, עוטה את העם האמריקאי, באווירה מיוחדת של הכרת הטוב והתודה, בדמות של שבתון שבו מתקיים הטקס המסורתי של אכילת תרנגול ההודו בחוג המשפחה, בהודיה לאל ולאבות האומה האמריקאית הקדמונים, על היציאה מעבדות לחירות ועל הביטחון באל שיעניק שפע וטוב עם תחילתה של העונה החקלאית. יתכן שלינקולן שידע תנ"ך הושפע מהנרטיב של עם ישראל: **"וזכרת כי עבד היית במצרים" (דברים, כד', יח')**, **"וזכרת את ד' אלוקיך, כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל" (דברים, ח', יח')**. יתכן שגם הושפע מהאירוע המכונן של קהילת הזיכרון של עם ישראל במעמד הסדר וסיפור ההגדה בפסח, שמספר את סיפור יציאת מצרים ויודע לזכור, להכיר בטוב ולהכיר תודה לקב"ה. המסר של משה לעם ישראל בפרשתנו הוא ברור: **דַּבְּקוּ בְּצִיר הַחַיִּיבִי שֶׁל -זִיכְרוֹן <הכרת הטוב> ותודה.** כמו בשיר הכרת הטוב והתודה של עוזי חיטמן: **"תודה על כל מה שבראת תודה על מה שלי נתת.** על אור עיניים, חבר או שניים על מה שיש לי בעולם, על שיר קולח ולב סולח שבזכותם אני קיים".

רצף הציר השלילי : שְׂכָחָה <השכחה (מלשון: להשכיח) > בגידה :

במודל הרצף המוצג על ידי משה בנאומו ובתחכים שהוא עושה בפרשתנו, עם ישראל כושל ברצף הציר החיובי- במבחן הזיכרון והכרת הטוב והתודה. כמו בתהליך של מדרון חלקלק, עם ישראל לוקה בשכחה ועוד יותר חמור מכך, **בהשכחה של אלוקיו ובגידה בו.** משה מדגיש זאת בנאום אחר שלו בספר דברים: **"הַשְׁמַר לָךְ, פֶּן-תִּשְׁכַּח אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ, לְבַלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו, אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם..... וְרַם, לְבַבְךָ; וְשָׁכַחְתָּ אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ, הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֶבְדִים...וְאִמְרָתְךָ, בְּלִבְבְּךָ: כַּחֲחֵי וְעַצְם יָדֶי, עֲשֵׂה לִי אֶת-הַחִיל הַזֶּה. וְזָכַרְתָּ, אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִנְתֵּן לָךְ כֹּחַ, לַעֲשׂוֹת חֵיל..... וְהָיָה, אִם שָׁכַחְתָּ תִּשְׁכַּח אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ, וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים..... כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן" (ח', יב-יד).**

עוצמת השכחה והשכחה והבגידה של עם ישראל כלפי אלוקיו, מתוארת בפרשתנו: " וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט, שְׁמַנְתָּ עֲבִיטָה כְּשִׁיטָה וַיִּטֹּשׁ אֱלֹהֶיךָ עֲשָׂהוּ. צוּר יִלְדֶךָ, תִּשְׁפִי וְתִשְׁפַח, אֶל מַחְלָלֶךָ. (לבי, טו', יח'). מסביר זאת המגיד מדובנא (ר' יעקב קראנץ, 1804-1741), שהקב"ה יילד בנו את יכולת התשי- השכחה. אך במקום לעשות ביכולת זו שימוש מועיל, סלקטיבי, מידתי ומבוקר, עם ישראל עשה שימוש רע ולא הוגן ביכולת התשי- השכחה, בכך ששכח את "אל מחוללך", זה שיילד והעניק לך את יכולת השכחה. כך בחיים, על מנת לשרוד או להתקיים או להתקדם, מנגנון השכחה עוזר לנו לא אחת. אבל אל לנו להפעיל את מנגנון השכחה באופן לא ראוי, לא הוגן, לא אתי ולא מידתי. לפעמים טוב לשכוח וגם להשכיח דברים לא טובים או מעצבנים שנגרמו לנו, כדי לא להישאר בתקיעות ולבזבז אנרגיות נפשיות ומשאבי זמן על דברים שהרגיזו אותנו. לפעמים טוב וחשוב להתקדם קדימה ולא לעשות כל הזמן חשבונות ופנקסנות עם אחרים, שלא אחת עלולים גם להביא אותנו לנקימה ולנטירה. דוגמאות לכך לא חסרות.

פרשתנו מנחה אותנו להאזין בקשב רב לנאומו של משה ולתובנות שבו, לדבוק בנתיבי הזיכרון הקולקטיבי והאינדודואלי, ביחס לאותם האנשים והאירועים החשובים והמשמעותיים שקרו לנו בחיים ולדעת לשמר את הזיכרון ולא חלילה לשכוח או להשכיח ולדעת להכיר ולהוקיר זאת, בטוב ובתודה. פרשתנו מנחה אותנו להבין, שמערכת הקשרים בין האדם לקונו ובין האדם לחברו, אינם תלויים בדבר של כדאיות והשגת תועלת זמנית ומזויפת, אלא הם קשרים ויחסים נקיים וטהורים, המעוגנים בזיכרון עמוק בעל משמעות לאורח ולאורך חיים.

החכם באדם, שלמה המלך בספרו "קהלת". מפנה אותנו לתסמונת השכחה וההשכחה של אלו שהיו לפנינו: "אין זיכרון לראשונים וגם לאחרונים שיהיו, לא יהיה להם זיכרון עם שיהיו לאחרונה" ("קהלת, א', יא'). מפרש פרופ' מרדכי זר כבוד "בדעת מקרא" (הוצאת מוסד הרב קוק): "אין זכר לדורות הקדמונים.... כי כך דרכו של עולם, האחרונים משכיחים את שהיו לפניהם". האם לא נשמע לנו מוכר? כיצד אנשים תרמו והשקיעו לאורך שנים במקום עבודה, תפקיד, התנדבות ציבורית ולאחר שפרשו, אלו שבאו אחריהם - לא זוכרים, שוכחים ומשכיחים ואף בוגדים באלו שגידלו, טיפחו, רוממו ומינו אותם להיות מחליפם וממשיכי דרכם. האם לא נשמע מוכר כיצד פוליטיקאים נכנסים למשרדם לאחר בחירות ומכריזים קבל עם ועדה, שעכשיו מתחיל היום הראשון של מעשה בראשית. הם אותם פוליטיקאים שמכריזים תחת כל עץ רענן, שכל מה שקיים ונעשה, התחיל בתקופתם. " אין זיכרון לראשונים".

המטוטלת בין הזיכרון לשכחה, מחייבת אותנו בהגינות וביושר לדעת להבחין, בין העיקר לבין הטפל בחיים, לדעת להבחין בין מהות ותוכן לבין אריזה ועטיפה בחיים. לדעת להבחין בין האבנים המשמעותיות הגדולות לבין האבנים הקטנות בחיים. כך נוכל לעשות שימוש מושכל, אחראי ומבוקר ביכולת השימוש בשכחה המידתית אל מול המחויבות לזיכרון, שיביא להכרת הטוב והתודה. אנו נתונים בחיי היום יום במבחני חיים לא פשוטים, במערכות יחסים שבין אדם לאלוקיו, שבין איש לאשתו, שבין ילדים להוריהם, שבין אדם לחבריו, שבין אדם למקום עבודתו שבין אדם לקהילתו עמו מולדתו ומדינתו. בכל אלו אנו מתמודדים ונעים במטוטלת שלא אחת, היא דרמטית על גבי שני צירי הרצפים של: זיכרון < הכרת הטוב < הכרת תודה ועל גבי ציר השכחה < ההשכחה < הבגידה.

עם כניסתנו לראש השנה - "ביום הזכרון הזה, זכרנו ד' אלהינו בו לטובה, ופקדנו בו לברכה, והושיענו בו לחיים", תפילתנו לבורא עולם, החונן לאדם דעת, להעניק לנו היכולת והתבונה, לבחור ולדבוק במעגלי חיינו השונים בנתיב החיובי: בזיכרון < בהכרת הטוב < בהכרת התודה.

הבחירה היא בידינו. שנה טובה כתיבה וחימה טובה.